

Her Yönüyle Meriye Beyliği

Kadir ERBİL¹

GİRİŞ

Meriye, zamanımızda Almeria ismiyle bilinmekte olup İspanya'nın güneydoğusunda aynı adı taşıyan körfeze hâkim bir tepenin yamaçlarına kıyıya doğru kurulmuştur. Endülüs yeni fethedildiği 714-716 yıllarında Meriye'nin bulunduğu yerde önemli bir yerleşim merkezi bulunmamaktaydı. Bu bölgeye ilk önce fetih ordusunda bulunan Yemenli Benî Sirâc kabilesi yerleşmiştir. Emevîler'in kuzey Afrika valisi Musa b. Nusayr, halife Velid b. Abdülmelik'ten izin alarak Tarif b. Mâlik komutasında 500 kişilik bir birliği keşif ve araştırma yapmak amacıyla İspanya'nın güney kıyısına göndermiştir. Yapılan araştırma sonucunda olumlu izlenimler edinen dönemin Tanca valisi Berberî Târik b. Ziyâd, çoğunluğunu Berberîlerin oluşturduğu 7.000 askerle İspanyaya geçmiştir. Vali Musa b. Nusayr'ın gönderdiği 5.000 takviye asker İspanya'daki asker sayısı 12 bine ulaşmıştır. Târik b. Ziyâd, İspanya'nın güneyinde sonradan Cebeli Târik adı verilen dağda karargâh kurmuştur. Târik b. Ziyâd, 711 yılında Vâdi Lekke'de Kral Rodrigo komutasındaki yaklaşık yirmi beş bin kişilik Vizigot ordusunu ağır bir yenilgiye uğramıştır. Müslüman askerlerin kazandığı bu savaştan sonra Vizigotlar dönemindeki İspanya şehirleri Müslümanların eline geçmiştir. İspanya genelde savaş yapılmadan anlaşmalar yoluyla Müslümanların eline geçtiği için ciddi bir tahribata uğramamıştır. Endülüs'te Müslümanların hâkimiyeti döneminde askeri ve idarî ihtiyaçlardan dolayı yeni şehirler kurulmuştur.

Müslümanlar, yaklaşık sekiz asır boyunca egemenlikleri altında bulundurdıkları İber yarımadasına Endülüs ismini vermişlerdir. Zamanımızda İber yarımadasında Portekiz ve İspanya Devletleri bulunmakta olup, müslümanlar tarafından Endülüs (el-Endülüs) olarak isimlendirilmiştir. Müslümanlardan önce buranın isminin kökeni "Hispania" veya "Spania" olarak anılmıştır (Özdemir, Endülüs Müslümanları Siyasî Tarih, 2019: 19). Müslümanlar Endülüs'e 1492 yılında siyasal anlamda veda etmişlerdir. Müslümanlar sekiz asır boyunca hâkimiyetler altında bulundurdıkları İber yarımadasında ilk üç asrı egemenliklerini pekiştirmek ve çevrede hâkimiyet alanlarını genişletmek için çalışmışlar ve bu konuda başarı sağlamışlardır. Ancak XI. asrın ortalarından itibaren Müslümanlar siyasal parçalanmanın içerisine düşerek sürekli kan kaybetmeye başlamışlardır. Endülüs Emevî şehzadelerinin başkent Kurtuba'da taht kavgalarıyla uğraşmaları esnasında bir otorite boşluğu meydana

---

¹ Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, orcid: 0000-0003-2530-4396

gelmiştir. Endülüs'te meydana gelen bu otorite boşluğu bir kısmı nüfuzlu ailelerin, bir kısmı da daha önce atanmış yöneticilerin oluşturduğu çeşitli emirliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur.

Ortaya çıkan bu küçük devletçiklere Arapçada tâife ve melik kelimelerinin çoğullarından oluşan Mülûkü't-tavâif adı verilmiştir. el-Mu'temid Hişâm b. Muhammed b. Abdülmelik b. en-Nâsır ve diğer Emevî yetkililerinin 422/1030 yılında yönetimden uzaklaştırılmasıyla birlikte, Arap ve Berberî emirleri, reisleri ayaklanarak kırka yakın bağımsız küçük devletçik kurmuşlardır. Bu şekilde hemen hemen her şehirde birbirine düşman, birbirlerine saldıran, biri diğerine galip gelmeye çalışan, başında başkanları veya emirleri olan birer devletçik kurulmuştur. Bunun sonucunda Endülüs aynı inanca sahip insanların kanlı çatışmalarına sahne olmuştur. Bu devletlere Mülûkü't-tavâif adı verilmiştir. Bunların önemli özelliklerinden biri emirlikler arasında yoğun bir mücadelenin sürmesidir. Emirlikler arasındaki bu mücadelenin amacı bazen toprak kazanmak, bazen yağma ve talan yaparak ganimet elde etmek olmuştur. Mülûkü't-tavâif şehirlerin yanı sıra birçok kalede bağımsızlıklarını ilan etmiş, böylece sayıları kırkı aşan bu devletçikler, kendi güçlerine güvenerek komşularına saldırmışlardır. Bazen birbirleriyle ittifak oluşturarak bir diğerine saldırmıştır. Emirlikler birbirleriyle mücadele etmelerinin yanı sıra iç çekişmeler ve taht kavgalarıyla zayıflayarak daha da küçülmüşlerdir. Ortaya çıkan bu devletçiklerden birisi de Meriye'de kurulan küçük beylik diyebileceğimiz devlettir.

1. MERIYE

Meriye, zamanımızda Almeria ismiyle zikredilmektedir. İspanya'nın güneydoğusunda aynı adı taşıyan körfeze hâkim bir tepenin yamaçlarında kurulmuştur. İber yarımadasının Müslümanlar tarafından 711 yılında fethedilmiş, İber Yarımadası'nın doğu kısmının fethiyle (714-716) birlikte bu bölgeye Yemen kökenli Benî Sirâc kabilesi yerleşmiştir. Meriye, o dönemde Endülüs'ün meşhur büyük kentlerindedir. Akdeniz kıyısında Malâka ile Mürsiye arasında Vadiy-i Âş (Ebi'l Fidâ, 1935: 177); (İbn Hallikân, 1978: 21/63) (Guadix) karşısında bulunmakta olup, aslında iki dağ arasında mamur bir yamaçtır. Dağlardan birinde kalesi ile meşhur el-Kasaba, diğerinde ise Leyhem adı verilen doğu kısmı bulunmaktadır. Bugün San Cristobal tepesi olarak anılmaktadır. Meriye güney doğusu hariç tepeler ve kalelerden meydana gelmektedir. Meriye ile Beccâne (Pechina) arası altı 8,3 mil, yani yaklaşık 13 km'dir. Meriye, Endülüs'ün diğer sahil kentlerinden farksız, suları sakın, limanı geniş ve derindir. Kıyıya çok sayıda gemi yanaşabilmekte olup Endülüs donanmasının büyük bir kısmı bu limanda demirlemekteydi (Makarri, 1968: 1/163).

Meriye'nin üzerinde bulunduğu bölgeye yerleşen Yemen kökenli Benî Sirâc kabilesi, burada Beccâne (Pechina) şehrini kurdular. Şehri korumak için Beccâne ırmağının denize döküldüğü yere yakın, körfeze hâkim bir tepenin üzerine Meriyyetü Beccâne adında bir gözetleme kulesi inşa ettiler. Fâtîmîler, Endülüs'ün güneyini tehdit etmeye başlayınca III. Abdurrahman 955 yılında bugün Alcazaba (el-Kasaba) adlı kaleyi yaptırmıştır. Kasaba savunma binaları ve kaleleriyle Beccâne şehrini dış düşmanlara karşı savunma merkezi olmuştur (Özdemir, "Meriye", 2004: 29/199). Meriye kurulmadan önce Beccâne meşhurdur. Meriye kurulunca Beccâne'de yaşayan halkın bir kısmı Meriye'ye göçerek Meriye'yi imar etmiştir. (el-Himyerî, 1984: 80). Meriye'ye sığınanlar burayı kendilerine yurt edinip Endülüs'ün diğer şehirlerinde bulamadıkları huzuru bulmuşlardır. Endülüs medeniyeti Meriye'den deniz sahili ve doğu bölgelerinin yanı sıra dağlık yerleşim yerlerine kadar yayılmıştır (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 111). Meriye ilerleyen dönemde Endülüs donanma merkezi haline gelmiştir. İbn Haldûn, Abdurrahman en-Nâsır döneminde Endülüs donanmasının iki yüz gemisinin Meriye'de, bir o kadarının da Afrika'da bulunduğunu, donanma komutanının ise İbn Rumâhıs olduğunu zikretmektedir (İbn Haldûn, 2001: 1/449).

Meriye kuruluşundan itibaren Endülüs deniz donanma üssü olarak görevi yapmaya başlamıştır. Bu limanda zımmilerin (İslam ülkesinde yaşayan gayrimüslim (Fayda, 2013: 44/428) gemileri de bulunur ve düşmana karşı savaşa çıkardı (İzârî, 2013: 1-4) ; (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 43-46). Meriye, Endülüs'ün en meşhur limanlarından biri olduğu için buradan kalkan ticaret gemileri İskenderiye ve Şam'a giderdi (Hamevî, 1977: 5/119); (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 178-179). Meriye sahilleri bölgenin en güzel sahillerinden olmasının yanı sıra düşman saldırılarına karşı kullanılan ateş topları da burada üretilmiştir (Vezzan, 1983: 45-46).

Mu'tasım b. Sumâdîh (1042-1091) döneminde Meriye'nin merkez olmasından dolayı şehrin Beccane ile olan bağı zayıflamıştır (Delâî, tsz: 86). Mu'tasım b. Sumâdîh donanmaya çok önem vermiş, Meriye deniz kuvvetlerinin merkezi olma özelliğini devam ettirmiştir (İbn Hâkân, 1989: 47). Ancak donanma Mu'tasım'ın oğlu Muizzüdevle b. Mu'tasım'ın kaçarken donanmayı yakmasından dolayı eski gücünü kaybetmiştir (Sâlim, Târihu'l-Bahriyyeti'l-İslâmiyye fi'l-Mağrib ve'l-Endelüs, 1969: 203). Meriye Murâbitlar'ın (1056-1147) eline geçer geçmez, Meriye tersanesinde gemi üretimine devam edilmiş ve büyük savaş gemileri inşa edilmiştir. Muvahhidler (1130-1269) kendi dönemlerinde Meriye donanmasını hızlı hareket eden, hayvan taşıyan küçük gemi ve farklı türdeki büyük gemilerle donanmayı daha da güçlendirmişlerdir (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 50-51). Gırnatada kurulan Beni Nasr Devleti (1238-1492) döneminde de Meriye'nin

tersanelerinde çeşitli gemi inşa edilmeye devam edilmiştir. Lisânüddin İbnü'l-Hatîb (ö. 776/1374-75) 748/1348 yılında Meriye hakkında şunları söyler: “Meriyye; mutlu ve huzurlu, kara ve deniz, sırlı ve soylu, zafer ve bereket kalesi, zengin kaynaklı, donanma üssü, zaferi eksik olmayan, ticaretin doğduğu yerdir... Denizi büyük, limanı geniş olduğu için gemilerin sığınağı olmuştur (İbnü'l-Hatîb, 1983: 44) ; (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 82-83).

1.1. Meriye'nin İsmi ve Kuruluşu

Müslümanların Endülüs'ü fethinden önce Meriye şehri yoktu. Müslümanların Endülüs'ü fethinden sonra kurulmuştur (İbn Havkal, 1996: 105). Şehrin kurulmasını 344/955 yılında Abdurrahman en-Nâsır (300-350/912-961) emretmiştir (Delâî, tsz: 86). Şehir kurulmadan önce Müslümanlar bu bölgenin güvenliğini sağlamak için ribatlar kurmuş, bu ribatlar Beccâne için denizi gözetleme ve bekleme yeri olmuştur. Önce Kasaba adı verilen yerleşim yeri daha sonra Meriye şehri kurulmuştur (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 191). Meriye şehrinin ismi Arapça “raâ” fiilinden türemiş, “görülen yer” anlamında ism-i mekândır, gözetleme yeri, gözetleme kulesi anlamlarına gelmektedir (Hamevî, 1977: 5/119). Başka bir rivayete göre Meriye ismi, “ayna” anlamına gelen “mirât” kelimesinden türemiştir. Meriye şehrinin ışıkları Akdeniz'e yansiyarak denizi aydınlatmasından dolayı bu isim verilmiştir. Bu isimlendirme çok romantik olmasına rağmen bu şekilde isimlendirildiğine dair herhangi bir kaynağa rastlanmamıştır (Delâî, tsz: 86).

Şehir ilk kurulduğu zaman dikdörtgen şeklindeydi. Uzunluğu 560, eni 350 metreydi. Zamanla, gözetleme kulesinin etrafındaki dağda küçük bir köy halinde olan şehir büyümüş, genişleyip gelişmiştir. Doğu ve batısında iki vadi, ortada bir cami, etrafında dükkânlar, hamamlar, hanlar, hastane, güney doğusunda ise sanayi evi denilen üretim merkezi bulunmaktaydı (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 110-116). Denize hâkim bir noktada bulunduğundan bir Endülüs filosu tarafından desteklenmektedir. Hicrî 4. yüzyılda endüstriyel faaliyet, ticaretin artması ve denizciliğin gelişmesiyle Endülüs'ün en önemli limanı haline gelmiştir.

Endülüs'te Âmirî ailesinin 1009 yılında iktidarına son verilmesinden sonra Kurtuba'dan kaçan komutanlardan Hayrân el-Âmirî (ö. 1029) ve peşinden Züheyr el-Âmirî'nin Meriye idaresine geçtikten sonra şehir daha da büyümeye ve gelişmeye başlamıştır (Makarrî, 1968: 1/301, 438). Züheyr el-Âmirî'nin Gırnata'yı kuşatması sırasında ölümünün ardından Meriye halkı, Belensiye'de (Valancia) hüküm süren Âmirî Hâcib Abdurrahman b. Ebû Âmir'in oğlu Abdülaziz'e (ö. 1060) bağlılıklarını bildirmişlerdir. Abdülaziz, Meriye'ye Ma'an b. Sumâdîh et-Tûcîbî'yi vali olarak tayin etmiştir (Îzârî, 2013: 2/293). Ancak, Ma'an b. Sumâdîh bu görevi üstlendikten kısa bir süre 1042 yılında bağımsızlığını ilan etmiş ve Lûrka (Lorca), Beyyâse

(Baeza), Ceyyân'ı (Caen) Meriye'ye bağlamıştır. Böylece Meriye'de Benî Sumâdîh dönemi (1042-1091) başlamıştır (Înân, 1997: 162).

1.2. Meriye'nin Bağımsızlığını Kazanması

Hicrî 5. Miladi 11. asırdan itibaren içlerinde Araplarla Berberiler arasındaki çatışma ve ihtilafların arttığı aralarında Kurtuba'nın da bulunduğu Endülüs'ün diğer şehirlerinden çeşitli heyetler gelmeye başlamıştır. Kurtuba'dan aralarında edip ve şair Ebu Muhammed Ali b. Hazm'ın (ö.456/1064) da bulunduğu birçok kişi Meriye'ye sığınmıştır. Hicri 402 yılında Beccâne halkının bir kısmı da Meriye'ye göçmüştür (Delâî, tsz: 86). Böylece Endülüs'ün diğer şehirlerinden Meriye'ye sığınanlar, Meriye'yi kendilerine güvenli, sakin ve huzurlu bir sığınak olarak kabul etmişlerdir. Meriye'ye yerleşenler Meriye'nin gelişmesi için gayret sarf etmişlerdir. Burada gelişen medeniyet kuzeydeki Kasaba Dağı, güneydeki Akdeniz engelinden dolayı güney doğuya ve sahil kesimlerine yayılmıştır (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 111).

Mülûkü't-tavâif emirleri Abbasî halifelerini taklit ederek kendilerine “el-Mu'temid, Murtazâ, Muvaffak, Müstekfî, Müstezhar, Müsteîn, Mansûr, Nâsir” vb. çeşitli sıfatların yanında halife denilmesini de istemişlerdir (İbnü'l-Hafîb, A'mâlû'l-a'lâm, 2003: 2/144).

Endülüs'te Mülûkü't-tavâif döneminde Hayrân el-Âmirî Meriye'de (405-419/1014-1028) bağımsız bir devletçik kurmuştur. Ondan sonra sırayla Züheyr el-Âmirî (419-429/1028-1037), el-Mansûr Abdülaziz b. Abdurrahman b. el-Mansûr el-Âmirî (429-433/1037-1041), Ma'an b. Sumâdîh (433-443/1041-1051) ve oğlu el-Mu'tasım (443-484/1051-1091) emir olarak Meriye'yi yönetmiştir.

el-Müsteîn Süleyman b. el-Hakem'e 1008 yılında Endülüs halifesi olarak biat edilmiştir. Müsteîn aynı yıl Kurtuba'ya girerek Âmirî yöneticilerin idaresinden hoşnut olmadıkları için onlarla savaşa girmiş ve savaştan galip ayrılmıştır. Halife Hişâm el-Müeyyed taraftarı olarak bilinen Hayrân el-Âmirî'nin birçok adamı bu savaşta öldürülmüştür. Kendisi de öldü zannedilerek savaş meydanına terkedilmiştir. Savaş alanında gezinen bir Berberî, Hayrân el-Âmirî'nin ölmediğini ve ağır yaralı olduğunu fark edip onu alarak Kurtuba'da bulunan evine götürmüştür. Evinde yaralarını temizleyerek onu tedavi etmiş, yaraları iyileşen Hayrân el-Âmirî gizlice evden çıkmış ve Endülüs'ün doğusuna kaçmış (İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, 1979: 9/269) ve Uryule'ye (Oriheula) (Hamevî, 1977: 1/167) ; (Delâî, tsz: 16) gitmiştir. Hayrân el-Âmirî 1013 yılında Mürsiye'yi (Murcia) (Hamevî, 1977: 5/107) ; (İbn Hallikân, 1978: 3/331) ele geçirmiş, daha sonra da Meriye ve Kasaba'yi ele geçirmiş, Eflah ve oğlu ile savaşarak onları öldürmüştür. Hayrân el-Âmirî Kasaba'ya yerleşerek burayı kendisine üs edinmiştir. Hayrân el-Âmirî Meriye'nin gelişmesi, bölgede adaletin

yayılması için çalışmıştır. Kendisi adil, halkına karşı merhametli, cesur, ileri görüşlü, isabetli karar veren ve öngörü sahibi bir kişiliğe sahip olduğu için “Büyük Halife” olarak anılmıştır (Lisanüddin İbnü'l-Hatib, 1983: 2/210-212).

Hayrân el-Âmirî Meriye'ye gelmeden önce Beccâne ve Meriye'nin yönetimi İbn Sâ'id'in elindeydi. Ondan sonra yönetime 1009 yılında Abdurrahman b. Ruveys ve Eflah el-Abd geçti. Eflah Kasaba'da, Abdurrahman ise Meriye'nin merkezinde bulunmaktaydı. Bir süre sonra aralarında meydan gelen anlaşmazlık sebebiyle savaştılar. Abdurrahman Meriye'den kaçarak Beccâne'de bir camiye sığınmış, yakalayarak öldürülmüş ve cesedi Meriye'ye götürülmüştür. Hayrân el-Âmirî 405/1013 yılında Meriye'yi ele geçirerek Eflah'ı öldürmüştür. Meriye, Hayrân el-Âmirî döneminde daha da gelişmiş, Meriye camii genişletilmiş, Leyhem Dağı'ndan denize doğru dört kapılı yeni bir hisar yapılmıştır. Hayrân el-Âmirî 419/1029 yılında burada vefat etmiştir (Delâî, tsz: 82-83).

Hayrân el-Âmirî, hayatta iken Züheyr el-Âmirî'yi (Sâlim, 1984: Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 58-74) Mürsiye emiri olarak atamış ve öldükten sonra yerine geçmesini vasiyet etmişti. 1029 yılında Hayrân el-Âmirî'nin ölümü üzerine Züheyr el-Âmirî görevi devralmış, ancak o da yönetimde on ay 15 gün kalabilmiştir (İzârî, 2013: 3/166). Yönetimde kaldığı süre içerisinde Meriye'nin sınırlarını Kurtuba yakınlarındaki Şâtıbe, Beyyâse ve Tuleytula'ya kadar genişletmiştir (Lisânüddîn İbnü'l-Hatib, A'mâlü'l-a'lâm, 2003: 2/216) ; (İbnü'l-Esîr, 1979: 9/291). Züheyr, Meriye'de Meriye Camisi'ni yenileyerek genişletmiş, Meriye'nin doğu, batı ve güneyine saraylar yaptırmıştır. Meriye Camisi'nin yanına yolcuların konaklaması ve bineklerinin kalması için bir han ve çeşitli yerlere kalınabilecek tarzda binalar, çeşmeler ve şehrin sahil kısmına bir hisar yaptırmıştır. Adı geçen şahıs Şevval ayının son Cuma günü 429/1021 de kimliği belirsiz kişi ya da kişiler tarafından öldürülmüştür (Delâî, tsz: 83).

Züheyr'in ölümü üzerine Meriye'de halk şaşkına dönmüş, küçük çaplı bir kargaşadan sonra Belensiye (Valensiya) emiri Ebu Hasan el-Mansur Abdülaziz b. Abdurrahman b. el-Mansur Muhammed b. Ebi Âmir el- Muâfirî'ye gitmişlerdir. Ebu Hasan 1037 yılında Meriye ve Kasaba'ya girmiş ve hazinenin ağzına kadar mal, altın ve mücevherle dolu olduğunu görmüş, bütün mal varlığına el koyarak onları Belensiye'ye taşımıştır (Delâî, tsz: 84; Lisânüddîn İbnü'l-Hatib, A'mâlü'l-a'lâm, 2/217) ; (İbn İzârî, 2013: 3/168, 191). Abdülaziz el-Mansur Meriye'de yönetici olunca, Dâniye (Denia) ve Doğu Cezairîn yöneticisi Ebu'l-Ceyş Mücahid b. el-Âmirî bu durumu hazmedememiş ve Meriye'ye saldırmak üzere yola çıkmıştır. Züheyr el-Âmirî'nin bıraktığı hazinesi ile meşgul olan Abdülaziz el-Mansur bu haberi işitince, en-Nâsır lakabını verdiği oğlu Abdullah'ı onun üzerine gönderdi. Veziri olan kayınbabası Ebu Ahvas Ma'an b. Ebi Yahya Muhammed b. Ahmed b. Sumâdih et-

Tucibî'yi oğluna vezir olarak tayin etti. Abdülaziz Meriye'den ayrılır ayrılmaz Ma'an sözünde durmamış ve ondan ayrılmış, 1041 yılında kendisi Meriye emiri olarak biat almış, Beyyâse, Ceyyân gibi bazı şehirler onun emri altına girmiştir (Delâî, tsz: 84) ; (İbn İzârî, 2013: 3/168, 184, 192, 293) ; (Lisânüddîn b. el-Hatîb, A'mâlü'l-a'lâm, 5/40) ; (İbn Hallikân, 1978: 5/45) ; (İbnü'l-Esîr, 1979: 9/291). Ma'an; deha ve erdem sahibi, ilim ehli bir kişiliğe sahipti. İnsanlara adil davranarak onların sevgisini kazanmış, ülkesindeki kötülükleri yok etmek için mücadele etmiştir (Delâî, tsz: 84). Ma'an, 443/1051 yılı ramazan ayında ölmüştür (İbn İzârî, 2013: 3/167).

1.3. Meriye'de el-Mu'tasım b. Sumâdîh Dönemi

Ma'an'ın 443/1051 yılında ölümü üzerine yerine oğlu Ebu Yahya Muhammed b. Ma'an geçti. Ma'an daha ölmeden önce oğluna halktan ve diğer oğlu Ebu Utbe Sumâdîh b. Yahya Muhammed b. Sumâdîh'dan biat aldı. Ma'an'ın oğlu henüz on dört yaşındayken amcaoğulları Tucibîler onu babasının yerine tahta çıkardılar. Mülûkü't-tavâif emirleri kendilerine Abbasî halifelerinin kullandığı "el-Mu'tasım billah, el-vâsik bifadlillah" gibi çeşitli lakaplar verdiği için o da Abbasî halifelerini örnek alarak "Muizzüddeve" lakabını aldı (İbn İzârî, 2013: 2/196) ; (İbnü'l-Esîr, 1979: 9/291).

Mu'tasım emir olunca, tüm yönetim işlerini eline almış, Meriye'yi tehdit eden bazı Mülûkü't-tavâif ile yaptığı savaşlar dâhil kırk bir yıl Meriye'de emirlik yapmıştır. Bazı Mülûkü't-tavâif emirleri diğer emirlerin yönettiği devletçikleri ele geçirmek için büyük çaba harcadılar. Mülûkü't-tavâif'in ortaya çıkmasıyla bu devletçikler, dış düşman olarak birbirlerini görmüş ve birbirlerini yok etmeye çalışmışlardır. Mu'tasım'ın dayısı Belensiye ve Mürsiye emiri el-Mansur Abdülaziz b. Âmri (411/1020-452/1060) (İbn İzârî, 2013: 3/164), dayısı ölünce yerine geçen el-Mansur'un oğlu Abdülmelik b. el-Mansur Abdülaziz b. Ebî Âmir (452/1060-457/1064) (İbn İzârî, 2013: 3/191), onun yerine geçen oğlu Bâdîs b. Habbûs b. Zîrî es-Sanhâcî el-Berberî (428/1036-465/1072) (Lisânüddîn b. el-Hatîb, A'mâlü'l-a'lâm, 2013: 4/75), Gırnata emiri Bülûkkîn b. Habbûs b. Zîrî es-Sanhâcî el-Berberî (465/1072-483/1090), İşbilye emiri el-Mu'temid b. Abbâd (461/1068-484/1091) diğer Mülûkü't-tavâif birbirlerini çekememezlik yüzünden savaşmışlardır (İbn Haldûn, 2001: 4/350).

Mu'tasım'ın dayısı el-Mansur ile Ma'an b. Sumâdîh ve oğlu el Mu'tasım'ın savaşının nedeni Meriye'nin yönetimini paylaşamamalarıdır. Kendilerinden sonra çocuklarının döneminde de çekememezlik yüzünden çeşitli savaşlar meydana gelmiştir (İbnü'l-Esîr, 1979: 4/563) ; (Makarrî: 1968, 1/164, 237).

Mu'tasım etraftaki emirlere üstünlük sağlar sağlamaz babasının Meriye'ye bağlı Lorka âmili İbn Şebîb ayaklandı. Mu'tasım, Şebîb'e karşı askerlerini hazırlarken Şebîb de Belensiye ve Mürsiye emiri Mansur b. Abdülaziz b. Ebî Âmir'den yardım istedi. Ancak Mansur ona askeri yardım göndermedi. Çünkü Mansur, Mu'tasım'a ve babası Ma'an b. Sumâdîh'a karşı kin besliyor, bu nedenle de Şebîb ile Mu'tasım'ın birbirleriyle savaşarak her ikisinin de zayıf düşmesini ve bunun neticesinde yönettikleri devletçiklere el koymayı hedefliyordu. Bu durumu sezen Mu'tasım, ordusunu savaşa hazırladı. Aralarında meydana gelen kanlı savaşın sonucunda Mu'tasım galip gelerek Lorka'nın tamamını olmasa da büyük bir kısmını ele geçirdi (İbn Haldûn, 2001: 4/350) ; (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 124-125).

1.4. Murâbitlar Dönemi (1091-1147)

Murâbitlar, Büyük Sahra'nın Senegal Nehri yakınlarında yaşayan Lemtûne de denilen Senhâce kabilesine mensup Abdullah b. Yasin tarafından kurulmuştur. Murâbitlar Devleti (Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, Târihu Mağribi'l- 'Arabî fi 'asri'l-wasît, 1964: 225-266) ; (Özdemir, Endülüs Müslümanları, 2019: 185-212) 1059 yılında Yusuf b. Taşfîn tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Murâbitlar, 1083 yılında Zenâte kabilesinin elinde bulunan Septe'yi ele geçirmişlerdir (Parlak, 2021: 31). Kastilya kralı VI. Alfonso Ferdinand 478/1085 yılında Tuleytula'yı işgalinden sonra Mülûkü't-tavâif yıllık cizyeyi ödemeyi reddedince Endülüs'ün tamamını işgal edeceğini ilan etmiştir. 479/1086 yılında Mülûkü't-tavâif'e baskısını artırdı. Birçok Müslüman emirlik Kastilya-Leon Krallığı'nın reconquista arzusu nedeniyle Ebu Yakub b. Yusuf Taşfîn'den yardım talep etmişlerdir (İbn Hallikân, 1978: 7/112-130). Yusuf Taşfîn Endülüslü Müslümanların yardım isteğini kabul ederek aynı yıl Batalyevîs'e girmiş İşbîliye, Gırnata, Mâleka (Malaga) ve Batalyevîs gibi diğer Mülûkü't-tavâif emirlerine cihada katılmaları için elçiler göndermiştir. Onlarda bu duruma olumlu cevap vermişler ve Mu'temid bu savaşa 24.000 askerle katılmıştır. Mu'tasım b. Sumâdîh'ın da yardımcı kuvvet gönderdiği 479/1086 yılı Cuma günü Müslümanlarla Hristiyanlar arasında Zellâka'da (Sagrajas) meydana gelen kanlı savaş sonunda Alfonso yenilmiş Müslümanlar bu savaşla Hristiyanların genişlemesine engel olmuştur. Mülûkü't-tavâif emirleri kendi bölgelerine, Yusuf b. Taşfîn'de Mağrib'e dönmüş ancak döner dönmez oğlu Ebu Bekir'in ölüm haberi ile sarsılmıştır (Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, A'mâlü'l-a'lâm, 2013: 3/245) ; (İbnü'l-Esîr. 1979: 10/151-152) ; (İbn İzârî, 2013: 4/116-130) ; (Makarrî, 1968: 4/356-377) ; (Himyerî, 1984: 287-292) ; (Özdemir, "Yusuf b. Taşfîn", 2013: 40/30-32) ; (Özdemir "Zellâka Savaşı", 2013: 44/222-223).

Leyyît (Aledo) Kalesi'nin 481/1088 yılındaki kuşatma esnasında Mu'tasım b. Sumâdîh'ın katkısı büyük olmuştur. Yusuf b. Taşfîn ikinci defa Endülüs'e geçmiş,

birçok Mülûkû't-tavâif emiri onu karşılamıştır. Leyyât Kalesi'ne saldırıya geçen Mülûkû't-tavâif ve Mu'tasım b. Sumâdîh birliklerinin gayretleri sonucu kale ele geçirilmiştir (İbn Hallikân, 1989: 5/44). Mu'tasım b. Sumâdîh'ın 484/1091 yılındaki ölümünden önce oğlu Mu'izzüddevlle lakaplı Ahmed b. Mu'tasım'ı kendisinin yerine geçmesi için vasiyet etmiştir. Vasiyetinden sonra altı ay yaşamıştır (İzârî, 2013: 3/168). Mu'tasım b. Sumâdîh, güzel huylu, askerlere ve halkına iyi davranan, onların derdini dinleyen, ihtiyaçlarını gideren, akıllı, uzak görüşlü, hüsn-i tedbirli, adil ve dürüst bir kişiliğe sahipti (İzârî, 2013: 3/196). Mu'tasım b. Sumâdîh Meriye'de kırk yıl emirlik yapmıştır (İbn Hallikân, 1978: 5/44) ; (İbnü'l-Esîr, 1979: 9/292) ; (İzârî, 2013: 3/192).

Mu'tasım b. Sumâdîh'den sonra yerine oğlu Muizüddevlle emir oldu, ancak yeni emir siyâsî alanda başarılı olamadı. Yusuf b. Taşfîn, Mülûkû't-tavâif'in kendi aralarında çatışması ve birbirinin aleyhine Hristiyan krallıklara işbirliği yapmaları nedeniyle hareket geçebilmek maksadıyla ulemadan fetva istediler. Murâbitlar Gırnata'yı ele geçirdikten sonra Meriye'yi kuşattılar. Uzun süren kuşatmada halkın büyük bölümü şehri terk etti, Muizüddevlle bir süre Kasaba'da direndiyse de neticede ailesiyle beraber Akdeniz'deki Benî Mezğanne adasına gitmek üzere şehirden ayrıldı. Ayrılırken kendisini takip edenleri yanıltmak için körfezdeki donanmayı ateşe verdi. Murâbitlar Meriye'yi Gırnata'ya bağladılar, yanan donanmanın yerine daha güçlü yeni bir donanma kurdular.

1.5. Muvahhidler Dönemi (1147-1238)

Muvahhidler (. Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, A'mâlü'l-a'lâm, 2013: 265-272) ; (Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, Târîhu Mağrib, 1964: 266-267) ;)Abdurrahman Ali Haccî, 1981: 455-468) ; (Özdemir, Endülüs Müslümanları, 2019: 215-238), Mağrib'in güneyinde Sûs bölgesinde yaşayan Mesmûde kabilesine mensup Ebu Abdullah el-Mehdî Muhammed b. Tûmert (1078-1130) tarafından kuruldu. İbn Tûmert, ilim için önce Endülüs'e sonra da doğuya yolculuk yaptı. İbn Tûmert insanların kendisine tabi olmasını sağladıktan sonra 515/1121 yılı Ramazan ayında okuduğu hutbede kendisini imam ve Mehdî ilan ederek herkesi kendisine biata davet etti. İbn Tûmert'in 524/1130 da ölümü üzerine yerine Abdülmümin b. Ali'ye biat edildi. Ondan sonra yönetime geçen Ebu Yakub Yusuf b. Abdülmümin (1163-1184) ve Ebu Yusuf el-Mansûr (1184-1199) döneminde devletin sınırları Endülüs'e kadar genişledi (Özdemir, "Muvahhidler" 2020: 463-464). Endülüs'ün Muvahhidler'in eline geçmesinden sonra Muvahhidler dönemi Endülüs için önemlidir. Nedeni bu dönemde önemli iki savaşın bulunmasıdır. Bunlardan biri, Muvahhid sultanı Ebu Yusuf Yakub ile Kastilya kralı VIII. Alfonso arasında Batalyevs yakınlarında 591/1195'te Ereğ'te (Haccî, 1981: 463-464) yapılan bu savaş sadece bir gün sürdü ve Müslümanlar kazandı. Diğeri ise Muvahhid sultanı en-Nâsır Ebu Abdullah ile

Endülüs'te haçlıların oluşturduğu ve 609/1212 yılında “Batalla de las Navas de Tolosa/ İkab Savaşı olarak adlandırılan ve Endülüs'ün geleceğini şekillendiren bu savaşta Müslümanlar ağır bir mağlubiyet aldılar (Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, A'mâlü'l-a'lâm, 2013: 269-270) ; (Haccî, 1981: 464). Bu yenilgiden sonra Muvahhidler'in Endülüs'te kontrolü kaybetmesiyle birlikte Endülüs yine bazı yerel yöneticilerin elinde parçalandı. Bir süre sonra Meriye şehri 625/1228'de Hûdiler'in, 643/1245 de Nasrîler'in eline geçti. 1490 yılında Kastilya ordusu Nasrî topraklarını işgale başladı ve Meriye'ye girdi. Yapılan anlaşmaya göre Kastilya Meriyeliler'in canlarına, mallarına ve dinlerine dokunulmayacağı taahhüt edilmişse de başta Ulucami olmak üzere şehirdeki bütün camiler kiliseye çevrildi. 1499'da Kardinal Cisneros tarafından Gırnata'da zorla Hristiyanlaştırma faaliyeti kapsamında Meriye Müslümanları da Hristiyanlaştırma kapsamına alındı. 1568'de Gırnata'da başlayan isyana destek veren Meriye Moriskoları 1570'de Gırnatalılar'la beraber kuzeydeki Kastilya topraklarına sürüldü (İzârî, 2013: 4/40-45) ; (İbnü'l-Esîr, 1979: 11/158-159) ; (Özdemir, “Meriye”, 2004: 29/200) ; (Özdemir, Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet, 2021: 389-391).

2. MERIYE'DE TOPLUMSAL YAPI

Meriye'de toplumsal yapı Müslüman ve gayri Müslimlerden oluşmuştur. Müslümanlar: Araplar, Berberiler, Sakalibe ve Müvelledlerden, gayrimüslimler ise Müsta'ribîn (Los Mozarabes) ve Yahudilerden müteşekkildir.

2.1. Araplar

Araplar Meriye toplumunu meydana getiren en kalabalık gruptur. Endülüs'ün fethi esnasında Şam'dan ve doğu Afrika'dan gelmiş ve Endülüs'ün fethinde büyük rol oynamışlardır. Endülüs'ün fethiyle birlikte İber Yarımadası'nın en verimli ve yerleşime elverişli bölgelerine yerleştiler. Araplar, Endülüs'te yaşayan diğer milletlere mensup insanlarla sıkı bir ilişkiye girerek onlarla kaynaştılar. Özellikle yerli İspanyol kızlarla evlenerek bu ilişkiyi daha da geliştirip diğer emirlikler ve Hristiyanlarla akrabalık oluşturdular. Meriye'de Arapça resmi dil olarak kabul edildi ve yaygınlaştı. Meriye ve bütün Endülüs'te yaşayan gayrimüslimler dâhil nüfusun büyük çoğunluğunun Arapça konuşup Arapça konuşup yazdığı ifade edilebilir. Bu nedenle bugün İspanyolcada Alférez; el-Fâris, Atalaya; et-Talia, Acaide; el-Kaid, Alarife; el-Arif, Jarra; el-Harre gibi dört binden fazla Arapça kelime bulunmaktadır (Özdemir, Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet, 2021: 389-391). Hristiyanlar Müslümanların adet ve geleneklerini taklit etmeye, domuz eti yememeye ve çocuklarını sünnet etmeye başladılar. Endülüs'te toplumsal kaynaşma ve ahengin göstergesi olarak Emir III. Abdurrahman zamanında başlanan adet üzere Müslümanlar da Meriye'de yaşayan Hristiyanların geleneklerin iştiraki babında

Pazar gününü tatil yapıyorlardı. Müslümanlar, Hristiyanların dinî ve milli bayramlarına iştirak ettikleri gibi Hristiyanlar da Müslümanların dinî ve millî bayramlarına katılım sağladı. Meriye’de yaşayan Araplar arasında romantizm yaygınlaştı. İslam dini ve Arapça sayesinde Endülüs ve Meriye’de fikir, sanat, idarî ve mimarî alanında köklü bir medeniyet oluşturuldu (Tavîl,1994: 63-65).

2.2. Berberîler

“Berber” kelimesinin aslı, Berberî topluluğunun kendi aralarında konuşurken çıkardıkları anlaşılması mümkün olmayan ses demektir. Berberîlerin Nuh b. Hâm ve Nuh b. Sâm soyundan geldiği, Sami soyu ile karıştığı rivayet edilmektedir. Endülüs’te bulunan önemli Berberî kabileleri; Miknâse, Zenâte, Masmûde ve Sanhâce’dir (Endelûsî, tsz: 495). Müslümanların İspanya’yı fethinde büyük rol oynamalarına ve sayı bakımından Araplardan daha çok olmalarına rağmen, Endülüs Emevî Devleti’nin yıkılışına kadar özellikle yönetimde fazla etkili olmadılar. Arapların Endülüs’ün en verimli yerlerine yerleşmelerinden dolayı Berberîler daha verimsiz ve dağlık bölgelere yerleştiler. İşçi, zanaatkâr, çiftçi vb. olarak çalıştılar. Bağcılık, çiftçilik ve hayvancılık yaptılar ve bu alanlarda yetenek sahibi oldular. Kendi dillerinin yanında Arapçayı da çok iyi öğrendiler (Tavîl,1994: 67).

2.3. Sakâlibe

“Sakâlibe” kelimesinin tekili “sakleb” olup, saklebî şeklinde de kullanılmaktadır. Sakâlibe, çeşitli Avrupa ve Slav ırklarına mensup olup, köle tüccarlarından satın alınarak küçük yaşta saraya getirilen, Müslüman olmaları ve saray âdabını öğrenmeleri sağlanarak çeşitli hizmetlerde kullanılan Fransız, Alman, Slav ve Katalon vb. asıllı kölelerdir. Sakâlibeyi Endülüs’e getirenler, umumiyetle Yahudi köle tacirleriydi. III. Abdurrahman döneminde (775-788) kumandanlık ve vezirlik gibi bazı üst görevler Arapların yerine atanmışlar, İktâlar ve bağışlar sayesinde geniş servet sahibi olmuşlardır. Bu nedenle toplumda önemli bir yer tutmuşlardır. Bir kısmının sarayda iyi eğitim almaları nedeniyle Arap Dili ve edebiyatı alanında ön plana çıkan şahsiyetler olmuştur. Sakâlibe Endülüs sosyal hayatında da önemli rol oynamıştır (Tavîl, 1994: 68-69). Mülûkü’t-tavâif döneminde sakâlibe birliklerinin komutanlarından Hayrân el-Âmirî es-Saklebî Meriye’de, Mücâhid el-Âmirî el-Muvaffak Dâniye’de, Sâbûr es-Saklebî Batalyevs’te (Badajoz) gibi komutanlar emirlik kurmuşlardır (Taşağıl, “Sakâlibe”, 2009: 36/3-4).

2.4. Müvelledler

Müvelled sözlükte, “doğmuş, doğurulmuş” anlamındadır. Terim olarak ilk dönem İslam tarihinde Doğu’da dışarıdan getirilen veya Araplar arasında doğan ve Arapça eğitimi alan yabancı kökenli müslüman köleler, Batı’da yani Endülüs’te ise

İslam'ı kabul eden ilk İspanyolların çocukları için kullanılmıştır (Özdemir, "Müvelled", 2006: 32/228-229). Müslümanlar tarafından fethiyle birlikte yerli İspanyol halkı İslam'ı kabul etmeye başladı. İslam'ı kabul edip Müslüman olan yerli halka Müvelled denir. Müvelledin babası Müslüman, anası Hristiyan veya her ikisi de Müslüman olabilirdi. Müvelledler IX. yüzyıldan itibaren Endülüs'te Müslüman nüfusun çoğunluğunu oluşturuyordu. Uzun süre kendi adadilleri, adet, gelenek ve göreneklerini sürdürdüler, diğer taraftan hem Arapçayı hem de romantizmi öğrendiler. Müvelledler, ülkede ziraat, sanayi işlerinde önemli rol oynadılar. Yönetimde önemli noktalarda görev aldılar. Ancak bazı Arap topluluklar komşuları olan Müvelledler ile iyi ilişkiler kuramadılar. Nedeni ise; Arapların kabilecilik anlayışının etkisiyle kendilerini onlardan üstün saymaları, diğer taraftan Müvelledlerin Arapları "yabancı işgalciler" olarak görmeleri gösterilmektedir. Buna rağmen Müvelledlerin bir kısmı Araplarla evlenerek onlarla kaynaştılar. Bir kısmı kendisini Arap nesli olarak kabul ederken diğer bir kısmı ise kendi neslinin İspanyol olduğunu savundular. İkinci kısım kendilerine; Benî Martin, Benî Pascual, Benî Garcia gibi isimler verdiler. Bir kısmı da Arapça isimlerin sonuna Arapça çoğul eki getirerek Hazm "Hazmûn", Hafs "Hafsûn", Zeyd "Zeydûn" gibi isimler aldılar (Tavîl, 1994: 69-70).

2.5. Musta'ribler (Los Mozarabes)

Musta'rib, sözlükte "Araplaşmış, Arap gibi görünen" anlamındadır. Araplaşan Hristiyanları değişime uğramadıklarından dolayı kuzeydeki Hristiyanlardan ayırt etmek İspanyol kaynaklarına girmiş "Mozarap", "muzareves, mozarabos" şeklinde tarihçiler tarafından kullanılan bir kelimedir (Delgado, "Müsta'rib", 2006: 32/123-124). Kaynaklarda muâhidûn, ehl-i zimme ve acem denilen Hristiyanlar, fetih esnasında yapılan anlaşmalar çerçevesinde dinlerini, ibadethanelerini, örf ve adetlerini koruma hakkına, can ve mal güvenliğine sahip bulunuyorlardı. Buna karşılık devlete cizye ve eğer varsa toprakları için de haraç ödüyorlardı. Hristiyan halk zamanla İslam kültürünün etkisi altında kaldı. Kendi adadillerinin yanında yazı ve konuşma dili olarak Arapçayı da öğrendiler. Giyim, kuşam, yeme, içme, gelenek ve görenekler gibi pek çok hususta Müslümanları taklit ettiler (Abbâdî, 1971: 374).

Musta'ribler Endülüs'ün diğer şehirlerinde yaşadıkları gibi Meriye'de de dinlerini özgürlük içerisinde yaşadılar. Müslümanlar Meriye'de de onlarla kaynaşmış, onlara karşı daima iyi davranmışlardır. Bu nedenle onlara "Araplaşmış" anlamında Musta'rib adı verildi. Orduda ve devlet kurumlarının çeşitli mevkilerinde görev aldılar. İdari, sosyal ve kültürel hayata çeşitli katkı sağladılar. Musta'rib kadınların Müslüman erkeklerle evlenmesi oldukça yaygınlaştı ve Müslüman olmayan kadınlar kendi dinlerini yaşama hakkına sahipti. Musta'ribler hem Arapça hem de Latinceyi iyi bilmeleri ve İslam kültürünü yakından tanımaları sayesinde

İspanya ve Avrupa ülkelerin kültürel alışverişte köprü görevi yaptılar (Tavîl, 1994: 70).

2.6. Yahudiler

Yahudilerin Endülüs'e gelişi çok eski tarihlere dayanır. Yahudi kaynaklarına göre bazı meşhur Yahudi ailelerinin Endülüs'e gelişi atalarının I. Mabed'in yok edilmesinden sonra İspanyollara esir düşerek buraya getirildikleri şeklindedir. Yahudiler İspanya'ya Müslümanların Endülüs'ü fethinden yüzlerce yıl önce Romalılar döneminde miladi 70'li yıllarda geldiği rivayet edilmektedir (Tavîl, 1994: 72).

Yahudiler, İspanyada Hristiyanlığın kabulünden sonra Vizigotlar zamanında dinî baskılara maruz kalmışlardır. M.S. 303 veya 304 yılında yapılan kilise konseyleri toplantısında Yahudiler aleyhine ağır kararlar alınmıştı; Yahudilerin Hristiyanlarla aynı ortamda bulunmaları ve beraber yemek yemeleri yasaklamıştır. Yahudiler Hristiyanların evlerine giremeyecekler, Hristiyan kızlarla evlenemeyecekler, Hristiyan mallarından ve ürünlerinden faydalanamayacaklardı. Yahudiler, bu sert ve acımasız yasakların üstesinden gelebilmek için Hristiyan din adamlarına rüşvet vermiş, soylulara maddi yardımlarda bulunmuş, onların himayelerine girmek için çeşitli yollar aramışlardır (İlhan, 2010: “İspanya'da Yahudi Varlığının Menşei” *İstem* 8/15, 13).

Müslümanlar Endülüs'e girince Yahudiler onlara siyasî ve askerî destek vermişlerdir. Bu nedenle Müslümanlarla Yahudiler arasında sıkı bir güven meydana gelmiştir. Şehirlerin savunmasında Müslümanlara yardımcı olmuşlar, Musta'ribler gibi Yahudilerinde hukukî, idarî kurumları ve özel okulları bulunmaktaydı. Müslümanlar onlara da kendi inançlarını serbestçe yaşama özgürlüğü vermişlerdi. Yahudilerin bir kısmı İslam dinini kabul etmiş, Müslümanların adet ve geleneklerini yaşamlarında uygulamışlar, adadillerinin yanında Arapça ve Latince öğrenmişlerdir. Yahudiler köle, ipek ve kürk ticareti yapmışlar, Meriye'nin siyasal ve toplumsal alanda gelişmesine katkı sağlamışlardır. Müslüman Meriye halkı, Yahudi ve Hristiyanlarla uyum ve huzur içerisinde yaşamıştır (Tavîl, 1994: 72-73). Meriye Müslümanları kendi aralarında yardımlaşmayı sevdikleri gibi birlikte yaşadıkları Musta'rib ve Yahudilerle de yardımlaşmayı çok severlerdi (Makarrî, 1968: 3/223).

3. TOPLUMSAL HALK YAPISI

Meriye halkı zengin değildi. Üç sınıf vatandaş vardı. Bunlar; sürekli yoksulluk içerisinde yaşayanlar, zengin aristokratlar ve bunların ikisi arasında bulunan halk tabakasıdır.

3.1. Aristokratlar

Meriye'nin en zenginlerinin oluşturduğu halk tabakasıdır. Yönetici konumunda olanlar, zengin mülk sahipleri, zengin aileler bu sınıfa dâhildi. Bu sınıfta olanlar genelde Araplardı. Aristokratlar Meriye'nin genelinde bulunmakta olup, saltanat yoluyla buraya yerleşmişlerdi. Mu'tasım b. Sumâdîh aristokrat ailelerin zirvesinde bulunuyordu. Özel hazinesi ile devlet hazinesi bir arada bulunmaktaydı. Bu grupta olanlar zenginlik, refah ve bolluk içerisinde hayatlarını devam ettiriyorlardı. Zevk, sefa, eğlenceye ve musikiye düşkün olup, avcılıkla uğraşırlardı. Mu'tasım da bu grubun gelişmesi için onları destekledi. Mu'tasım'ın onları desteklemesinin amacı; kendi zenginlikleriyle uğraşıp yönetim için bir tehlike oluşturmamalarını sağlamaktı.

Mu'tasım diğer Mülûkü't-tavâif emirlerine göre daha yumuşak huylu ve halka daha az vergi yüklüyordu. Aristokrat grup kadınları diğer kadınlardan daha üst seviyelerde olup, ev işlerini cariyeler, çocuk bakımlarını mürebbiyeler üstleniyordu. Zengin delikanlılar evlenmek istediği ve sevdiği birisini bulursa hemen evlendiriliyordu (İbn Hazm, 1987: 1/165). Aristokrat grubun erkeği Müslüman ise dört hür kadınla evlenme hakkına, sayısız cariye alma hakkına sahipti. Cariyeden doğan çocukları hür kadından doğan çocuk sayılmaktaydı (Le Bon, 1979: 495). Aristokrat erkek bir kadını severse eşini boşayıp onunla evlenebilirdi (Tavîl, 1994: 82). Bu gruptaki erkeklerin kadınlara ilgisi diğer halk tabakasındaki erkekler kadar değildi. Bu nedenle Meriye'deki aristokrat kadınları azda olsa ihmal edilmiştir. Bu kadınlar gözetim altında bulundurulur özel durumlar dışında saraydan dışarı çıkmasına izin verilmiyordu. Erkekler ise daha özgürdü. Meriye'de Aristokratlar duygulu şiirler yazarlardı.

3.2. Orta Tabaka

Bu grubu orta zenginlikteki tüccarlar, iş adamları, sanayiciler, yüksek devlet memurları, toprak sahibi çiftçiler oluşturmaktaydı. Bu grup Meriye'nin merkezinde yaşıyorlardı. Bu nedenle Meriye'nin nüfusu arttı, şehir birçok alanda ilerleme kaydetti. Orta tabaka halk aileleri sanayi ve ticaretle uğraştıklarından dolayı el sanatları gelişerek zirveye ulaştı. Bu durum orta halk sınıfı ile aristokratlar arasındaki ilişkilerin gelişmesine neden oldu. Orta sınıf tüccarlar aristokratlardan iş hacminin artması, ticaretin gelişmesi ve konumlarının korunması için yardım istiyor, onlar da yardımcı oluyorlardı. Meriye'de ticari hayat bu şekilde devam ediyordu. Aristokratlar arasındaki ilişkiler ise kendi menfaatleri doğrultusunda gelişti. İş adamları, tüccarlar ve büyük mülk sahipleri aristokratlarla ilişkileri sayesinde daha zengin oldular.

Vezir, kadı, vali ve polise bağlı bürokrasi görevleri de önemliydi. Bunlarda orta tabaka halk sınıfındandı. Aristokratlarla aralarında sıkı bir ilişki mevcuttu. Küçük

mülk sahipleri, çiftiler sadece aristokratların çıkardıkları zorluklarla karşı karşıya kalıyorlardı. Bu sınıfın kadınları da aristokrat sınıfının kadınları gibiydi. Orta sınıf vatandaşların aristokratlar gibi büyük servet sahibi olmalarına izin verilmez, aristokrasi sınıfına geçmek için başkasının adına servet biriktirirlerdi (Tavîl, 1994: 82-83).

3.3. Alt Tabaka

Bu grup Meriye toplumunu ezici çoğunluğunu oluşturan, işçiler, zanaatkârlar, küçük esnaf, gündelikçiler, küçük çiftçiler, kasaplar, işsizlerden ve günlük yiyecek sıkıntısı çekenlerden oluşturuyordu. Baklagiller ve çeşitli bitkilerle beslenirlerdi (Îzârî, 2013: 3/162). Bu grup kriz, savaş, kuraklık ve kıtlık gibi durumlardan en çok etkilenen kesimdi. Bu kesim inançlarından dolayı mütedeyyin, durumlarına razı, orta tabaka gibi aristokratlarla ilişkisi olmayan, en çok vergi veren kişilerdi. Alt sınıfın kadınları, aristokrat kadınları gibi olmayıp, eşleriyle hayatın tüm zorluklarını paylaşan, onlara yardım eden, onlarla dayanışma içinde olan, maddi ihtiyaçlarını karşılamak için çalışmalarının yanında çocuklarının terbiyesi ve ev işleriyle uğraşan kadınlardı (Tavîl, 1994: 84-85).

4. MERIYE'DE EKONOMİK HAYAT

4.1. Ziraat ve Ürünleri

Meriye'de ekonomik hayat ziraat, sanayi ve ticaret gibi üç temel esasa dayanmaktadır. Eski coğrafya tarihçileri Meriye'nin kayalık bir bölgede, kurak, az yağış alan bir bölge olmasına rağmen ziraata elverişli, bahçelerinin vadinin derinliklerine kadar uzandığını ifade ederler. Her taraftan yüksek surlarla çevrili olan Meriye'nin toprağı elenmiş gibi ince yapıdadır. Bu toprakta buğday sadece yağışlı yıllarda bol yetişir. Çünkü ziraat yağış durumuna göre yapılmaktadır (Makarrî, 1968: 1/163). Mu'tasım döneminde kurulmuş olan geniş bahçeler, büyük saray tarafına doğru uzanırdı. Meriye batı meyveleri bakımından çok zengindir (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 77). Meriye Vadisi olarak bilinen Beccâne, meyveleri ile ünlüdür. Beccâne'nin içerisinden nehir akar, ağaç dalları suların üzerine salınır, gölgeleri koyu olup, çiçeklerden etrafa mis gibi kokular yayılır. Beccâne'nin camileri geniştir (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 47). Meriye'nin zengin ailelerinin bu vadiye bahçeleri bulunmaktaydı. Buraya dinlenmek ve şehrin gürültüsünden uzaklaşmak için gelirlerdi. (Tavîl, 1994: 90).

Meriye'de altın gibi çeşitli madenler bulunmaktadır (Makarrî, 1968: 1/200). Beccâne zeytini, üzümleri, çeşitli meyveleri, büyük ve verimli bahçeleriyle ünlüdür (Delâî, tsz: 86; Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 47). Barca nehir kenarında olduğu için meyve bakımından zengindir. Şeneş Kalesi ipek böceklerinin ipek

üretimi için dut ağaçlarının en çok olduğu yerdir (Makarrî, 1968: 1/164). Meriye’de bulunan Taberneş vadisinde yetiştirilen zeytinlerden zeytinyağı elde edilmiştir (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 84). Taberneş kaliteli keteni ile de ünlüdür (Hamevî, 1977: 1/260). Dalias hayvan yetiştirilmeye elverişli bir bölge olduğu için çok miktarda peynir elde edilmekteydi (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 82). Meriye’nin köyleri de meyve bakımından zengindir (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 84).

4.2. Sanayii ve Dokuma Sanayi

Meriye ilerleyen zaman diliminde büyük gelişme gösterdi. Ünü uzak ülkelere ulaştı. En önemli sanayi; dokuma, mermer, cam, gemi inşaatı, çömlekçilik ve zeytinyağıdır. Meriye’de yün ve keten dokuma sanayinin yanı sıra ipek dokumacılığı da çok meşhurdur (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 84). İpek dokumacılığını XI. yüzyılda II. Abdurrahman döneminde Kurtuba’da Berberiler başlatmış, Kurtuba’dan Meriye’ye gelenler beraberinde ipek dokumacılığını 1011 yılında getirmiştir. Sadece Kurtuba civarında üç binden fazla köyde ipek böceği yetiştiriliyordu (Himyerî, 1984: 79). İpek dokumacılığının asıl yeri Çin’dir. Müslümanlar Çin ile münasebetleri sırasında onlardan öğrenmiş, Endülüs’ü fethi esnasında Müslümanlar bu sanatı Endülüs’e getirmiştir. Kurtuba ipek dokumacılığının merkezi olmuştur (Sâlim, Târihu Medineti’l-Meriye’l-İslâmiyye, 1984: 210-211). Meriye’de üretilen ipeğin ve dibacenin bir benzeri ne Aden’de ne de San’a’da üretilebilmiştir. Burada üretilen ipek dokumalar gemilerle birçok ülkeye ihraç edilmekteydi. İpek üretimi nedeniyle Meriye’de çok fazla dut ağacı vardı (Makarrî, 1968: 1/164).

Madenler: Madencilik Meriye halkının en çok uğraştığı mesleklerdendi. Şehirde demir ve bakır madenlerinden sayısız eşya ve savaş aletleri üretilmekteydi (Himyerî, 1984: 538; Makarrî, 1968: 1/163). Beccâne Dağı’nda gümüş madeni ve Meriye sahilinde mercan bulunmaktaydı ((Makarrî, 1968: 1/142). Meriye’nin Beccâne tarafında ateşe dayanıklı, çeşitli şekillerde rengi hoş kırmızı yakut madeni vardı. Endülüs Denizi’nden (Akdeniz) mercan çıkarılmaktaydı (el-Bekrî, 1968: 128-129). Meriye keten ve mermerin en çok üretildiği merkezdi (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 83).

Cam sanayii: Meriye’de doğuda benzeri üretilmeyen çok çeşitli cam ürünleri üretilmiştir. Arkeolojik kazılarda bulunan cam ürünlerin bir kısmı tek renk, bir kısmı da iç içe geçmiş iki ve daha fazla renkli cam eşyalardan oluşmaktaydı. Çeşitli renklerde işlenmiş cam kaplar da bulunmuştur (Merzûk, tsz: 208-209). Camlar çeşitli oksitlerle renklendirilir ve istenilen renk elde edilirdi. Bakır oksitten yeşil firuze,

kobalt oksitten açık mavi, manganez oksitten erguvani, kalay oksitten beyaz, demir oksitten kırmızı ve mavi, anemon taşından sarı renk elde edilirdi (Merzûk, tsz: 208).

Gemi inşaatı: Endülüs'te denizcilik çok önemliydi ve buna binaen Meriye Endülüs'ün diğer sahil şehirlerinden daha çok ön plana çıkmıştır. Meriye'deki tersanelerden çeşitli çap ve boyutlarda gemiler inşa edilmiştir. Ancak gemi üretimi için gerekli olan malzemelerin nereden sağlandığına dair bilgi verilmemiştir (İzârî, 2013: 2/193).

Seramik sanayii: Seramik sanayii Meriye'de çok gelişmişti. Altın işlemeli çömlekler üretilmiştir (Makarrî, 1968: 1/202). Meriye'de yapılan arkeolojik kazılarda çeşitli seramik ürünleri çıkarılmıştır (Merzûk, tsz: 116).

5.3. Ticaret

Meriye'de iç ve dış ticaretin gelişmesinde Meriye'nin Akdeniz kıyısında bulunması, tersane ve gelir düzeyinin yüksek olması önemli rol oynamıştır. Meriye'yi Endülüs'ün diğer sahil şehirlerinden ayıran önemli nedenler, denizin sakin, derin ve liman kıyılarının geniş olmasıdır (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 42). Meriye tarihi çarşısı tüccarlar tarafından en güvenli çarşı olarak kabul ediliyor ve her türlü ürünü bulma imkânı sağlıyordu (Makarrî, 1968: 1/163) ; (Himyerî, 1984: 538).

Meriye limanı büyük olduğu için ticari yönden çok faaldi. Limandan her tarafa sanayi ve zirai ürünler ihraç edilir, ülkenin ihtiyacı olan ürünler ithal edilirdi. Limandan İskenderiye ve Şam'a ürün ihracatı yapılırdı. Yabancı ülke gemileri limana yanaşır, ürünlerini Meriye çarşısında ve diğer şehirlerde satar, ihtiyacı olan ipek keten, yün ve diğer dokuma ürünlerini satın alırlardı (Abbâdî, Müşâhedâtü Lisânüddîn, 1983: 83) ; (Makarrî, 1968: 1/201). Meriye Muvahhidler döneminde de ticaretteki önemini korudu (Sâlim, Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye, 1984: 170).

5. MERIYE'DE KÜLTÜR VE SANAT

5.1. Giyim ve Kuşam

Önceleri Batı Endülüs'te kadı, fakih gibi kişilerin başlarına giydikleri imame Doğu Endülüs'te ve Meriye'de kullanılmaz oldu. Sadece bazı askerler ve insanlar kullandı. İmame uzun bir kumaştı ve başın etrafına sarılırdı. Meriye halkının bir kısmı Taylasan denilen yeşil renkli kumaşı başın etrafına sararlardı. Yaşlıların çoğu ise Taylasan'ı sadece başlarının üzerine koyardı. İnsanların çoğunluğu kırmızı ve yeşil renkli yün Gafâir denilen kumaşla baş ve boyunlarını kapatırdı. Sarı renkli Gafâir'i sadece Yahudiler kullanırdı. Doğu Endülüs halkı ise üzüntülü zamanlarda ve ölüm olayında siyah elbise giyerdi. Meriye halkı ise Doğu Endülüs halkının

aksine üzüntülü günlerde ve ölüm olayında beyaz renkli elbiseler giyerlerdi. Âlimler başörtüsünün ucunu sol kulaklarından aşağı sarkıtırdı (Makarrî, 1968: 1/222-223).

Endülüs ve Meriye halkının mevsimlere göre giyindiği çeşitli giysileri vardı. Beyaz elbiseyi mihrican şenliklerinde giyerlerdi. Mihrican 24 Haziranda kutlanırdı. Bu şenlik X. yüzyıldan itibaren Ansara adıyla anılmaya başladı. Bu şenliğe Müslümanlar, zımmiler, Hristiyanlar iştirak eder ve birbirlerine çeşitli hediyeler sunarlardı. Şenlik üç ay sürerdi. Yaz mevsiminin sonu, sonbaharın başında kalın ve renkli giysi kullanılırlardı. İlkbaharda el-Hazz denilen bir giysi giyerlerdi. Daha önce bilmedikleri ve sonradan öğrendikleri Hilyûn denilen yemeği çok severlerdi (Makarrî, 1968: 3/127-128).

5.2. Musiki

Mu'tasım b. Sumâdîh musikiye önem vererek musikînin Meriye'de yaygınlaşmasını sağladı. Köle tüccarları sattıkları mallarını daha iyi pazarlayabilmek için cariyelerine musiki öğretirlerdi. Endülüs halkı ve fakihler musiki konusunda hoşgörû sahibi oldukları için Mülûkû't-tavâif'te meşhur şarkıcılar yetişti. Kuzey Endülüs'te Arap musikisi Arap olmayanları da etkiledi. Meriye halkı da genel Endülüs halkı gibi musiki ve şarkı dinlemeyi çok severdi. Ziryâb'ın (ö. 238/852) Kurtuba'ya gelmesiyle birlikte musiki daha da yaygınlaştı. Mu'tasım b. Sumâdîh'in şairi İbnü'l-Haddâd (480/1087) aruz konusunda *el-İmtiâd li'l-Halîl* adlı meşhur kitabını telif etti. Kitap günümüze kadar ulaşmadığı için içeriği konusunda fazla bilgi bulunmamaktadır (Şentirîni, 1997: 1/697). Endülüs'te musiki doğuda olduğu gibi sadece belli bir halk tabakasına ait olmayıp tüm halka aittir (Farmer, 2010: 221). Meriye halkı musiki ve şarkıya önem verirdi. Çünkü musiki; duyma ihtiyacı, nefsin huzuru, kalbin ilkbaharı, yalnızlığın arkadaşı, yolcunun azığı, gönülden doğan güzel sesin yorumu ve ruhun gıdasıdır (Abdirebbih, 1983: 6/3). Meriye'de musiki sosyal hayatın yükselmesinin bir göstergesiydi.

5.3. Meriye'de Kadın

Meriye kadınları Endülüs'ün diğer kadınları gibi özgür kadınlardı. Toplumda rahatça hareket eder, tesettürlü olarak erkeklerle aynı yerlerde bulunabilirdi (Makarrî, 1968: 4/286-287). Meriye kadınları belagatte söz sahibi kişilerdi. Şiir ve müveşşah yazarlardı. Müveşşahlar, temaları kasidelerle aynı olup, telli musiki aletler eşliğinde söylenen aşk şiirlerdir. Özellikle eğlence meclislerinde sazlar eşliğinde koro halinde okunurdu. (Makarrî, 1968: 4/170). Meriye kadınları ilim ve edebiyatta söz sahibiydiler. Kadınlar ve erkekler çeşitli iş kollarında çalışırlardı. Kadınları sevgi doluydu. Erkeklerin bir kısmı sultan sohbetinde bulunur, bir kısmı ilimle uğraşır, deniz seferlerine katılır, terzilik ve avcılık yapar, çeşitli iş kollarında çalışır, savaş zamanında da savaşa katılırlardı (İbn Hazm, 1987: 1/165). Kadınlar ise tabiplik,

hacamatçılık, öğretmenlik, hizmetkârlık, ev işleri ve dokuma gibi çeşitli iş kollarında çalışırlardı (İbn Hazm, 1987: 1/142).

5.4. Edebiyat ve Dil

Meriye birçok edip ve şairin yetiştiği bir şehirdir. Meriye bu yönüyle Endülüs'ün diğer şehirlerini aratmayacak düzeydeydi. Mu'tasım b. Sumâdîh iyi bir şairdi. Daha önce olduğu gibi Mu'tasım döneminde de sarayda edebî toplantılar yapılır, çeşitli müzakere, münazara ve edebi tartışmalar yapılır ve bunlar gecenin geç saatlerine kadar devam ederdi (İzârî, 2013: 2/196-197). Edebiyatçılar ve şairler akıllı ve erdem sahibi kişilerdi (İzârî, 2013: 2/198). Ön plana çıkan şairler; Ebu Abdullah b. el-Haddâd, Ebu'l-Fazl b. Şeref (ö. 1067), İbn Ubâde (ö. 422/1031), İbni's-Şüheyd (ö. 426/1035), Ebu'l-Kâsım el-Esad b. İbrahim b. Billeyta (ö. 1388) vb Lisânüddîn İbnü'l-Hatîb, A'mâlü'l-a'lâm, 2002: 2/190-191). Mu'tasım b. Sumâdîh'in çocukları da babaları gibi şair olmalarından dolayı şair ve edebiyatçıları desteklediler (Şenterîni, 1997: 1/737).

Meriye'de Arapçanın yaygınlaşmasıyla birlikte dil çalışmaları da hareketlendi. Filolojik çalışmalar edebiyatla birlikte yürümekteydi. Filolojik hareketlilik Ebu Ali el-Kâlî (ö. 966) ve öğrencilerinin çalışmaları sayesinde başladı. Endülüs'ün birçok yerinde ilim ve edebiyat merkezleri kuruldu. Kütüphanelerin kurulmasına ve yaygınlaştırılmasına gayret edildi. Meriye'de Ahmed b. Abbas ve Züheyr el-Âmirî'nin vezirinin kurduğu kütüphanede çalışma defterleri hariç dört yüz bin cilt kitap bulunmaktadır. Bu kültür merkezi sayesinde dil çalışmaları daha da hızlandı. Meriye'de Ebu Ubeyde el-Bekrî (ö. 1095), İbn Tarrâve (ö. 1133), İbn Ebi Devs (ö. 1117), İbn Muhammed el-Eşkürkî (ö. 1128), İbn Uht Gâim (ö. 1129) vb dilbilimciler yetişmiştir (İzârî, 2013: 1/347-348).

5.5. İslâmî İlimler

Meriye'de fıkıh, tefsir, hadis ve kıraat alanında birçok âlim yetişti. Fıkıhta İbn Murâbit namıyla meşhur olan kadî ve müftü Ebu Abdullah b. Halef b. Saîd b. Vehb (ö.1092), Ebu Ömer Ahmed b. Muhammed Esved el-Gassânî (ö. 1076), Ebu Abdullah Muhammed b. Yabkâ el-Lahmî (ö. 1088), Ebu'l-Fazl Cafer b. Şeref el-Kayravânî (ö. 1067) gibi Mâlikî fıkıh âlimleri yetişmiştir (Beşkuvâl, 1989: 2/525).

Meriye'de Hadis ilminde Sarakustalı İbn Sükkere lakabı ile meşhur Ebu Ali Hüseyin b. Muhammed b. Firru b. Hayyevne es-Sadeî (514/1120), Ebi Abdullah b. Sadûn el-Karavî (1176), Ebi Abdullah b. el-Murâbit (ö. 1120), Ebu Abdullah Muhammed b. Hüseyin b. Ahmed b. Muhammed el-Ensârî (ö. 1186), Ebu Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Musa b. Dâh el-Kaysî el-Mürsî (ö. 1145) yetişmiştir (Makarrî, 1968: 2/90).

Meriye’de tefsir ve kıraat ilminde Barselonalı (Barcelona) (Hamevî,1977: 1/384) olduğu için el-Bercî diye meşhur olan Ebu’l-Hasan Ali b. Muhammed b. Abdullah el-Cüzâmî (ö. 1112) ön plana çıkmıştır.

5.6. Diğer ilimler

Meriye’de Endülüs tarihi ve coğrafyası ile ilgili önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Coğrafya ilminde Ebu’l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. Enes b. Dihât ez-Zuğbî el-Uzrî (ö. 1085) babasıyla birlikte doğuya yolculuğa çıkmış, 1017 yılı Ramazan ayında Mekke’ye varmış, Mekke’de sekiz yıl kalmış, birçok âlimden ilim öğrenmiştir. *Nizâmu’l-mercân fi’l-mesâlik ve’l-memâlik* adlı eserini telif etmiştir. Coğrafya ilminde Ebu Ubeyd el-Bekrî (ö. 487/1094) yetişmiş, *Kitâbu mu‘cem mâ ista‘ceme mine’l-Bekâ ve’l-emâkin* adlı eserini telif etmiştir (Makarrî, 1968: 3/184-185). Tarih ilminde İbn Hubeys lakaplı Ebu’l-Kâsım Abdurrahman b. Muhammed b. Abdullah b. Yusuf (ö. 584/1188), İbn Ebu’r-Rebî‘ (ö. 688/1289) gibi âlimler yetişmiştir (Sâlim, Târihu Medineti’l-Meriye’l-İslâmiyye, 1984: 182). Meriye Murâbitlar döneminde tasavvuf için önemli bir merkez oldu. Ahmed b. Musa b. Ataullah b. el-Arif es-Sanhâcî (ö. 536/1141), Muhyiddin İbn Arabî (ö. 638/1240) gibi önemli mutasavvıflar yetişmiştir (Sâlim, Târihu Medineti’l-Meriye’l-İslâmiyye, 1984: 183).

Tip ilminde Ebu Ubeydullah b. Abdülaziz el-Bekrî’nin (ö. 487/1094) yıldızı parlamıştır. *Kitâbu ‘Ayânü’n-nebât ve’s-şeceriyâti’l-Endelüsiyye* adlı eseri meşhurdur (Ebi Usaybia, 1996: 500). Aruz ilminde İbn Haddâd aruz sanatıyla musiki dalında meşhur *Kaydü’l-evâbid ve saydi’s-şevâridi’shevâz ve’r-redd ‘ale’s-şezâzz* adlı eseri telif etmiştir. Ebu’l Fazl b. Şeref *Kitâbu fi’l- ‘Arûz* adlı eseri kaleme almıştır (İbn Dahiyeye, 1955: 67).

SONUÇ

Meriye tepeler üzerine kurulmuş, güney kısmı hariç diğer tarafları kaleler ile çevrilmiş, güney doğusu Akdeniz’e uzanan Abdurrahman en-Nâsır döneminde kurulmuş tarihi bir şehirdir. Şehrin ismi Arapça “görmek” anlamına gelen “raâ” fiilinden veya “denizin aynası” anlamına gelen “mirâtü’l-bahr” kelimesinden gelmektedir. Müslümanlar Meriye’ye Endülüs’ün fethi esnasında gelmişlerdir. Hayrân el-Âmirî döneminde (405-419/1014-1028) bağımsızlığına kavuşmuş, sırasıyla Züheyr el-Âmirî (419-429/1028-1037), el-Mansur Abdülaziz el-Âmirî (429-433/1037-1041), Ma’an b. Sumâdîh (433-443/1041-1051), Mu’tasım b. Ma’an b. Sumâdîh (443-484/1051-1091), Muîzüddeve b. Mu’tasım altı ay emirlik yapmıştır. Daha sonra Meriye sırasıyla Murâbitların, Muvahhidlerin, Gırnata emirliği ve 795/1489 yılında Kastilyalıların eline geçmiştir. Meriye halkı taassuptan uzak dindar, temizlik konusunda titiz, cimrilik ve savurganlıktan uzak, cömert ve ikram sahibi, müziği, eğlenceyi seven bir yapıya sahiptir. Meriye’de bolluk ve refah

içerisinde yaşayan aristokratlar, orta tabaka ve günlük yiyeceklerini bulabilen yoksul halk tabakasına ayrılmış olmasına rağmen bütün etnik grupların birbiriyle kaynaşmış bir halk yaşamıştır. Meriye’de yağmurun az yağmasına rağmen çevresinde buluna verimli bölgelerde bol miktarda zeytin, üzüm ve keten gibi zirai ürün yetişmiştir. En önemli sanayi ürünleri özellikle ipek dokumacılığı, mermer, çeşitli madenler, cam, gemi inşası, seramik ve zeytinyağıdır. Meriye Akdeniz kıyısında bulunması, ünlü tarihi çarşısı, zengin tüccarların bulunması nedeniyle Endülüs için ihracat ve ithalat kapısı olarak görevi yapmıştır. Meriye limanından çeşitli zirai ve sanayi ürünleri ihraç edilmiş buna karşılık ülkenin ihtiyaç duyduğu ürünler ithal edilmiştir. Meriye’de kültür ve sanat ilerlemiş, çeşitli edebî meclisler kurularak edebî ve dinî konularda tartışmalar, müzakereler ve münazaralar yapılmıştır. Eğitim için çeşitli okullar ve kütüphaneler kurulmuş, halk sağlığı için hastaneler, ibadet için çeşitli mescitler, yetimhane ve aşevleri kurulmuştur.

KAYNAKÇA

- Abbâdî, Ahmed Muhtar. (1983). *Müşâhedâtü Lisânüddîn b. el-Hatîb fî Bilâdi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*, İskenderiye: Müessesetu şebâbi'l-câmia.,
- Abbâdî, Ahmed Muhtar. (1971). *Fî't-târîhi'l-Abbâsî ve'l-Endelüsî*, Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-Arabiyyeti.
- Înân, Muhammed Abdullah. (1997). *Devletü'l-İslâmiyye fî'l-Endelüs Düvelü't-tavâif*, Kahire: Mektebetü Hanci,
- Bekrî, Ebu Ubeyd. (1968). *Coğrafiya el-Endelüs ve Avrubba min kitâbi'l-mesâlik ve'l memalik*, thk. Abdurrahman el-Haccî, Beyrut: Dâru'l-irşâd.
- Beşkuvâl, Ebu'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd. B. Mûsâ. (1989). *es-Sılatü Târîhu eimmeti'l-Endelüs* thk. İbrahim el-Ebyârî, Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-Mısır.
- Delâî, Ahmed b. Ömer b. Enes el-Uzrî. (tsz). *Nusûs ani'l-Endelüs*. Madrid: Menşûrat Ma'hedi'd-dirâsâti'l-İslâmiyye.
- Delgado, J. L. (2006). "Müsta'rib" *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 32, ss. 123-124).
- Ebu Usaybia, Muvaffakuddin Ebi'l-Abbâs Ahmed b. el-Kasım b. Halife b. Yunus es-Sadî el-Hazrecî. (1996). *Kitâbu 'Uyunü'l-Enbiyâ fî tabakâti'l-Ettubbâ*. thk. Âmir en-Neccâr, Kahire: Dâru'l-me'ârif.
- Ebu'l Fidâ, İmadüddin İsmail b. Muhammed b. Ömer. (1935). *Takvîmü'l-büldân*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- Farmer, H. G. (2010). *Târîhu'l-mûsikâ'l-Arabî*. trc. Hüseyin Nassâr. Kahire: Mektebetü Mısır.
- Fayda, M. (2013). "Zımmî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, (Cilt. 44, ss. 428-434).
- Haccî, Abdurrahman Ali. (1981). *Et-Târîihu'l-Endelüs mine'l-fethi'l-İslâmî hattâ sukuti Gırnâta*. Dimeşk: Dâru'l-Kalem.
- Hamevî, Ebu Abdullah Şihâbüddin Yâkut. (1977). *Mucemu'l-Buldân*. Beyrut: Dâru Sâdır.
- Hatîb, El-Vezîr Ebi Abdullah Muhammed b. Abdullah b. Saîd el-Gırnâtî el-Endelüsî Lisânüddîn. (2003). *A 'mâlû'l-a'lâm fîmen bûyia kable'l-ihitlâm min mülûki'l-İslâm ve mâ yeteallak bizalike mine'l-kelâm*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye.

- Himyerî, Muhammed b. Abdülmünim. (1984). *er-Ravdu'l-mi'târ fî haberi'l-aktâr*. Beyrut: Mektebetü Lübnân.
- İbn Abdürebbeh, Ahmed b. Muhammed (1983). . el-Endelüsî. *el-'İkdü'l-ferîd*. Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- İbn Beşkuvâl. Ebu'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd. B. Mûsâ. (1989). *es-Sılatü Târîhu eimmeti'l-Endelüs* thk. İbrahim el-Ebyârî, Kahire: Dâru'l-kitâbi'l-Mısır.
- İbn Dahîyye. (1955). *el-Mutrib min eş'âri ehli'l-Mağrib*. thk. İbrahim el-Ebyârî vd, Beyrut: Dâru'l-ilm li'l-cemî'.
- İbnu'l-Esîr, Ebu'l-Hasen İzzuddin Ali b. Muhammed b. Abdilkerîm. (1979). *el-Kâmil fî't-Târîh*. Beyrut: Dâru's-Sadr.
- İbn İzârî, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b el-Merrakûşî. (2013). *Beyânü'l-murib fî ahbâri mülûki'l-Endelüs ve'l-Mağrib*. Tunus: Dâru'l-garbi'l-İslâmî.
- İbn Hâkân, Ebu Nasr el-Feth b. Muhammed b. Ubeydullah el-Kaysî el-İşbîlî. (1989). *Kalâidü'l-akyân ve Mahâsini'l-'ayân*. Zerka- Ürdün: Dâru'l-menâr.
- İbn Haldûn, A. (2001). *Târîhu İbn Haldûn*, Beyrut: Dâru'l-fikr.
- İbn Hallikân, Ebu'l-Abbas Şemsüddin Ahmed b. Muhammed b. Ebi Bekr. (1978). *Vefâyâtü'l-'ayân ve Enbâi Enbâi'z-zamân*, thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sâdır.
- İbn Hatîb, Lisanüddin. (1983). *Müşehdât fî bilâdi'l-Mağrib ve'l-Endelüs*. İskenderiyye: Müessesetü şebâb'il-câmia.
- İbnü'l-Hatîb, Lisânüddîn. (1964). *Târîhu Mağribi'l- 'Arabî fî 'asri'l-wasît*. thk. Ahmed Muhtar el-Abbâdî ve Muhammed İbrahim el-Kettânî. Dârulbeyzâ, Dâru'l-kitâb.
- İbnü'l-Hatîb, Lisânüddîn. (2003). *A'mâlü'l-a'lâm fimen bûyia kable'l-ihtilâm min mülûki'l-İslâm ve mâ yeteallak bizalike mine'l-keâm*, (Beyrut: Dâru'l-kütübü'l-ilmîyye.
- İbn Hazm, Ebî Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el- Endelüsî. (tsz). *Cemheretü Ensâbi'l-Arab*. thk. Abdüsselam Muhammed Hârun. Kahire: Dâru'l-maarif.

- İbn Hazm el-Endelüsî. (1987). *Resâilü İbn Hazm el-Endelüsî*. thk. İhsan Abbas. Cezair: Müessesetü'l-Arabiyyeti li'd-dirâsâti ve'n-neşr.
- İlhan, S. (2010), “İspanya’da Yahudi Varlığının Menşei” *İstem* 8/15 9-17.
- Le Bon, G. (1979). *Hadaratü'l-'Arab fî Endelüs*. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-'Arabî.
- Merzûk, Muhammed Abdülaziz. (tsz) *.el-Fünûnu 'z-zuhrufiyyeti'l-İslâmiyye fî'l-Mağriv ve'l-Endelüs*. Beyrut: Dâru's-sakâfe.
- Nasîbî, Ebu'l-Kâsım b. Havkal. (1996). *Sûretu'l-Arz*. Beyrut: Dâru mektebeti'l-hayât.
- Özdemir, M. (2019). *Endülüs Müslümanları Siyasî Tarih*. Ankara: Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, M. (2021). *Endülüs Müslümanları Kültür ve Medeniyet*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Özdemir, M. “Meriye”, (2004) *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 29, ss.199-200).
- Özdemir, M. (2013). Yusuf b. Taşfîn” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 44, ss.30-32).
- Özdemir, M. (2013). “Zellâka Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 44, ss.222-223).
- Özdemir, M. (2020). “Muvahhidler” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 31, ss.410-412).
- Parlak, N. 2021. *Endülüs'ün Çöküşü*. İstanbul: Hikmetevi Yayınları.
- Sâlim, Seyyid Abdulaziz. (1984).*Târihu Medineti'l-Meriye'l-İslâmiyye*. İskenderiye: Müessesetü Şebâbi'l-câmia.
- Sâlim, Seyyid Abdülaziz. (1969). *Târihu'l-bahriyyeti-İslâmiyye fî'l-Mağrib ve'l-Endelüs*. Beyrut: Dâru'n-nahdati'l-Arabiyye.
- Şentirîni, Ebu'l-Hasan Ali b. Bessâm. (1997). *ez-Zahîratü fî mehâsini ehli'l-cezîre*. thk. Hasan Abbas. Beyrut: Dâru's-sekâfe.
- Taşagıl, A. (2009). “Sakâlibe” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, (Cilt. 36, ss.3-4).

- Tavîl, Meryem Kasım. (1994). *Memleketü'l-Meriye fî Ahdi'l-Mu'tasım b. Sumâdih*. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Tilimsânî, Ahmed b. Muhammed el-Makarrî. (1388/1968). *Nefhu't-tîb min gusni'l-Endelusi'r-ratîb*, thk. İhsan Abbas, Beyrut: Dâru Sâdır.
- Vezzan, Muhammed el- ez-Zeyyâtî. (1983). *Vasfû İfrikÿâ*. Beyrut: yy.